

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Хрестоматія

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 7 від 29.07.2017 р.)

Відповідальний за випуск:

М.Г. Сенів, завідувач кафедри романських мов та зарубіжної літератури Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор філологічних наук, професор.

Рецензенти:

Ж.В. Колоїз, завідувач кафедри української мови Криворізького педагогічного університету, доктор філологічних наук, професор;

А.К. Мойсієнко, завідувач кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор;

Т.Л. Видайчук, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук.

Історія української літературної мови : хрестоматія [Текст] /
I-907 Укладачі : М.О. Вінтонів, Л.В. Сегін, Є.М. Ткаченко. — К. : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2018. — 596 с.
ISBN 978-617-658-049-2

У хрестоматії вміщено наукові статті та уривки з праць, у яких відображено питання походження української мови, розкрито поняття «літературна мова», системно представлено закономірності періодизації історії української мови. З'ясовано, зокрема, передумови та особливості формування української літературної мови в різні періоди її розвитку.

Посібник призначений для науковців, викладачів, аспірантів, студентів гуманітарних факультетів, усіх, хто цікавиться проблемами динаміки української літературної мови, її сучасним станом.

УДК [811.161.2 : 94] (082)

ISBN 978-617-658-049-2

© Вінтонів М.О., Сегін Л.В., Ткаченко Є.М., 2018
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018

ЗМІСТ

Передмова	7
I. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	12
Плющ П.П. Зміст поняття «українська літературна мова» на різних етапах її розвитку.....	12
Войчук М.К. Про назву <i>українська мова</i>	22
II. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	33
Шевельов Ю.В. Заввага щодо періодизації	33
Жовтобрюх М.А. Зауваження до періодизації історії української літературної мови	35
Горбач О.Т. Засади періодизації історії української літературної мови й етапи її розвитку.....	46
III. ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	55
Шевельов Ю.В. Проблема початків української мови та її назви	55
Шевельов Ю.В. Формування української мови як єдності.....	59
Піаторак Г.П. Проблема походження української мови в наукових працях XIX — середини XX ст.	67
Царук О.В. Проблема праруської і давньоруської мов. Українська мова і писемна мова Київської Русі. Риси живої української мови в писемних пам'ятках.....	77
IV. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ.....	89
Горецький П.Й. «Лексисъ съ толкованіемъ словенскихъ словъ просто»	89
Копиленко Н.Б. З історії «Словаря української мови» Бориса Грінченка.....	114

V. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ	122
<i>Ващенко В.С.</i> Граматика Мелетія Смотрицького	122
<i>Наконечний М.Ф.</i> Перша граматика «нової» літературної мови	131
<i>Жовтобрюх М.А.</i> Українська граматика	143
І.С. Нечуя-Левицького	143
VI. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ	151
<i>Німчук В.В.</i> Передне слово	151
<i>Бевзенко С.П.</i> Становлення української графіки й орфографії	172
VII. ЛІТЕРАТУРНА МОВА КИЇВСЬКОЇ РУСИ (кінець IX — середина XIV ст.)	184
<i>Півторак Г.П.</i> Давньоруська народність: історична реальність чи ідеологічна вигадка?	184
<i>Півторак Г.П.</i> Мовна ситуація в Київській Русі та її вплив на давньоруську периферію	198
VIII. РАННЯ СЕРЕДНЬОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА (XIV — середина XVI ст.)	209
<i>Митрополит Іларіон.</i> Литовська доба XIV–XVI віків	209
<i>Митрополит Іларіон.</i> Польська доба 1569–1654 років	214
IX. РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ВИЩІ ШКОЛИ	223
<i>Білодід І.К.</i> Мовна концепція Києво-Могилянської академії	223
X. УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПОЧАТКОВОГО ПЕРІОДУ ФОРМУВАННЯ ЇЇ НА НАРОДНОРОЗМОВНІЙ ОСНОВІ	247
Українська літературна мова другої половини XVI, XVII і XVIII ст.: суспільно-історичні умови. Розвиток літературної мови у зв'язку з літературними жанрами	247
<i>Плющ П.П.</i> Розвиток літературно-писемної мови української народності від середини XVI ст. до возз'єднання України з Росією	272
<i>Фаріон І.Д.</i> Мова в часи Гетьманату (Московська доба 1654–1783 рр.)	283

XI. НОВА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА	295
<i>Матаїас І.Г.</i> Варіанти української літературної мови в кінці XVIII і в XIX ст.	295
<i>Митрополит Іларіон.</i> Доба Відродження. Котляревський	304
<i>Фаріон І.Д.</i> Український лінгвістичний Романтизм: мовно-національне відродження Східної України	314
XII. Т.Г. ШЕВЧЕНКО В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	326
<i>Білодід І.К.</i> Тарас Шевченко — основоположник нової української літературної мови	326
XIII. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В XIX — НА ПОЧАТКУ XX ст.	348
<i>Чапленко В.К.</i> Українські домагання й прагнення після революції 1905 р. в Росії	348
<i>Митрополит Іларіон.</i> Скорпіони на українське слово	370
XIV. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ	379
<i>Жилко Ф.Т.</i> Роль Івана Франка в історії української літературної мови	379
<i>Гришук В.В.</i> Проблема розвитку української літературної мови в Галичині середини XIX ст.	392
<i>Фаріон І.Д.</i> Український лінгвістичний Романтизм: національно-мовне відродження Західної України (Галичини)	398
XV. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В 20–30-ті РОКИ XX ст.	415
<i>Чапленко В.К.</i> Здобутки українізації за 1917–1920 роки	415
<i>Масенко Л.Т.</i> 1930-ті роки: українська мова в добу Великого терору	438
XVI. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 50–80-ті РОКИ XX ст.	456
<i>Чапленко В.К.</i> Чи новий етап у мовній політиці більшовиків? ..	456
<i>Масенко Л.Т.</i> 1970-ті — початок 1980-х років: посилення русифікації	472

V. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ	122
<i>Ващенко В.С.</i> Граматика Мелетія Смотрицького	122
<i>Наконечний М.Ф.</i> Перша граматика «нової» літературної мови.....	131
<i>Жовтобрюх М.А.</i> Українська граматика	143
І.С. Нечуя-Левицького	151
VI. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ	151
<i>Німчук В.В.</i> Передне слово	151
<i>Бевзенко С.П.</i> Становлення української графіки й орфографії	172
VII. ЛІТЕРАТУРНА МОВА КИЇВСЬКОЇ РУСИ (кінець IX — середина XIV ст.)	184
<i>Півторак Г.П.</i> Давньоруська народність: історична реальність чи ідеологічна вигадка?	184
<i>Півторак Г.П.</i> Мовна ситуація в Київській Русі та її вплив на давньоруську периферію.....	198
VIII. РАННЯ СЕРЕДНЬОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА (XIV — середина XVI ст.)	209
<i>Митрополит Іларіон.</i> Литовська доба XIV–XVI віків	209
<i>Митрополит Іларіон.</i> Польська доба 1569–1654 років	214
IX. РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ВИЩІ ШКОЛИ	223
<i>Білодід І.К.</i> Мовна концепція Києво-Могилянської академії.....	223
X. УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ПОЧАТКОВОГО ПЕРІОДУ ФОРМУВАННЯ ЇЇ НА НАРОДНОРОЗМОВНІЙ ОСНОВІ	247
Українська літературна мова другої половини XVI, XVII і XVIII ст.: суспільно-історичні умови. Розвиток літературної мови у зв'язку з літературними жанрами.....	247
<i>Плющ П.П.</i> Розвиток літературно-писемної мови української народності від середини XVI ст. до возз'єднання України з Росією	272
<i>Фаріон І.Д.</i> Мова в часи Гетьманату (Московська доба 1654–1783 рр.).....	283

XI. НОВА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА	295
<i>Матаїас І.Г.</i> Варіанти української літературної мови в кінці XVIII і в XIX ст.	295
<i>Митрополит Іларіон.</i> Доба Відродження. Котляревський.....	304
<i>Фаріон І.Д.</i> Український лінгвістичний Романтизм: мовно-національне відродження Східної України	314
XII. Т.Г. ШЕВЧЕНКО В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	326
<i>Білодід І.К.</i> Тарас Шевченко — основоположник нової української літературної мови	326
XIII. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В XIX — НА ПОЧАТКУ XX ст.	348
<i>Чапленко В.К.</i> Українські домагання й прагнення після революції 1905 р. в Росії.....	348
<i>Митрополит Іларіон.</i> Скорпіони на українське слово	370
XIV. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ	379
<i>Жилко Ф.Т.</i> Роль Івана Франка в історії української літературної мови.....	379
<i>Гришук В.В.</i> Проблема розвитку української літературної мови в Галичині середини XIX ст.....	392
<i>Фаріон І.Д.</i> Український лінгвістичний Романтизм: національно- мовне відродження Західної України (Галичини).....	398
XV. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В 20–30-ті РОКИ XX ст.	415
<i>Чапленко В.К.</i> Здобутки українізації за 1917–1920 роки	415
<i>Масенко Л.Т.</i> 1930-ті роки: українська мова в добу Великого терору	438
XVI. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 50–80-ті РОКИ XX ст.	456
<i>Чапленко В.К.</i> Чи новий етап у мовній політиці більшовиків? ...	456
<i>Масенко Л.Т.</i> 1970-ті — початок 1980-х років: носилення русифікації	472

XVII. УКРАЇНЬСЬКА МОВА В 90-ті РОКИ ХХ ст. 488

- Степаненко М.І. Мовна ситуація в Україні з погляду історії та сучасності. 488
Тараненко О.О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні. 499

XVIII. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ. 524

- Баранник Д.Х. Українська мова на межі століть. 524
Тараненко О.О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі). 536
Примітки. 574

Курс історії української літературної мови є частиною історії української мови як спеціальної навчальної дисципліни у вищій школі. Це один із завершальних етапів підготовки студента, який передбачає не лише фахове удосконалення, але й розширення світогляду спеціаліста-філолога та викладача української мови. Її засвоєння як одного з найскладніших предметів у підготовці філолога неможливе без ознайомлення з працями, які складають зміст дисципліни.

Запропонована хрестоматія містить статті або уривки із монографій у скороченому варіанті, які важливі для засвоєння дисципліни: поняття «літературна мова», проблеми періодизації історії української мови, а також ті, що розкривають процес формування української літературної мови в різні періоди її розвитку. Потреба у виданні цього збірника, на нашу думку, назріла давно, особливо гостро її відчувають викладачі й студенти вишів, де вивчають цю дисципліну. Це зумовлено кількома причинами: по-перше, не всі праці доступні студенту, оскільки опубліковані в малотиражних виданнях, за кордоном або декілька десятиліть тому, але важливі для історії мови чи просто представлені в незначній кількості; по-друге, на сьогодні нема підручника з історії мови, який би охоплював етапи і проблеми формування української літературної мови від найдавніших часів до сьогодення. Упродовж останніх десятиліть в українському мовознавстві з'явилося кілька праць, присвячених проблемам походження, періодизації української мови, розвитку української літературної мови в різні періоди (Шевельов, 2002; Масенко, 2004; Масенко, 2005; Фаріон, 2007; Тараненко, 2013; Лесюк, 2014 та ін.)¹.

¹ Шевельов Юрій. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов. — Х. : Либунка, 2002. — 1054 с.; Масенко Л.Т. Мова і суспільство : постколоніальний вимір / Л.Т. Масенко. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 164 с.; Українська мова у ХХ столітті : історія лінгвоциту : документи і матеріали / Упоряд. : Л.Т. Масенко та ін. — Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. — 399 с.; Фаріон Ірина. Мова — суспільство і суспільно-креативна роль української мови в ХІ — середині ХІХ ст. / І. Фаріон. — Л. : Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2007. — 167 с.; Тараненко О.О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні / О.О. Тараненко // Мовознавство. — 2013. — № 2-3. — С. 63-99; Лесюк Микола. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині : монографія / М. Лесюк. — Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. — 729 с.